

Будзьце асцярожныя!

КЛЯШЧЫ НЕ ДРЭМЛЮЦЬ

Пачаўся сезон іх актыўнасці

Сезон актыўнасці кляшчоў пачынаецца ў Беларусі ранняй вясной. Першыя выпадкі іх прысмоктвання сёлета зарэгістраваны ў сакавіку. А з пацяпленнем іх дзейнасць узмацняецца. Як абараніць сябе, сваіх чатырохлапых сяброў і іншую хатнюю жывёлу ад паразітаў, нагадалі спецыялісты.

— У маі-чэрвені актыўнасць кляшчоў дасягае свайго піку, а ўжо ў жніўні-верасні зніжаецца, — кажа загадчык аддзела эпідэміялогіі Рэспубліканскага цэнтру гігіены, эпідэміялогіі і грамадскага здароўя Алена КРАВЕЦ. Сёлета першыя звароты з прычыны прысмоктвання кляшчоў былі ў сакавіку, а вось летась — у студзені.

Спецыяліст расказала, што на тэрыторыі нашай краіны распаўсюджана каля 12 відаў кляшчоў, але небяспеку тоцьць два — лясны і лугавы. Паразіты пераносаць шэраг захворванняў, але найчасцей гэта лям-барэліз і клешчавы энцэфаліт, якія даволі небяспечныя для чалавека.

Як правіла, клешч прысмоктваецца ў лясных масівах і сельскай мясцовасці, на дачных участках. Значна радзей — на тэрыторыі антрапагеннай забудовы. Меры прафілактыкі даволі простыя.

Накранувацьця ў месцы, дзе могуць знаходзіцца кляшчы, апрацаваць трэба так, каб папярэдзіць іх пранікненне: адзённае павінна быць з манжэтамі, пажадана светлыя колераў, на якім няпрошаных гасцей прасцей заўважыць.

Таксама варта выкарыстоўваць рэпеленты і сродкі, якія іх адпужваюць. Дома трэба яшчэ раз уважліва аглядзіць адзённую і цела, а таксама хатніх жывёл, калі яны былі з вамі.

Калі прысмоктвання кляшча пазбегнуць не ўдалося, трэба звяртацца ў медучастку, каб яго выдалілі. Калі гэта немагчыма, можна памагаць самастойна: з дапамогай пілкі акуратна выкруціць павакападобнага, захапішы яго як мага бліжэй да скуры, або ніткі, пахіставаючы яго з боку ў бок.

Пасля выдалення месца укусу варта змазаць спіртным растворам і пазбегнуць не ўдалося, трэба звяртацца ў медучастку, каб яго выдалілі. Калі гэта немагчыма, можна памагаць самастойна: з дапамогай пілкі акуратна выкруціць павакападобнага, захапішы яго як мага бліжэй да скуры, або ніткі, пахіставаючы яго з боку ў бок.

Пасля выдалення месца укусу варта змазаць спіртным растворам і пазбегнуць не ўдалося, трэба звяртацца ў медучастку, каб яго выдалілі. Калі гэта немагчыма, можна памагаць самастойна: з дапамогай пілкі акуратна выкруціць павакападобнага, захапішы яго як мага бліжэй да скуры, або ніткі, пахіставаючы яго з боку ў бок.

ля укусу. Як паказвае практыка, больш за 90% захворальных не праводзілі прафілактыкі ўвогуле.

Урач папярэджае, што не трэба спынацца і здаваць аналізы на антыцелы, каб даведацца, ці заразіліся вы, бо яны ўтвараюцца праз два-тры тыдні. Нават калі антыцелы маюцца, то імунітэт можа спрацаваць нармальна, і ляшчыца не трэба. Па медыцынскаму дапамогу варта звяртацца, толькі калі з'явіліся сімптомы.

У сабак і іншай свойскай жывёлы кляшчы выклікаюць некалькі захворванняў, у прыватнасці анаплазмоз, пераплазмоз і барэліз, расказала дацэнт кафедры паразіталогіі і інвазіўнай хвароб Віцебскай ордэна «Знак пашаны» Дзяржаўнай акадэміі ветэрынарнай медыцыны Алена КРЫВАРУЧКА.

Сабакі і коні нярэдка заражаюцца пераплазмамозам. Ён характарызуецца павышанай тэмпературай, бледнасцю слізістых, якай пераходзіць у жаўтушнасць, а мача робіцца чырвонай. Менавіта па апошняй прыкмеце і вызначаюць гэтую хваробу. Барэліз, а таксама бывае ў сабак і буйнай рагатай жывёлы. У жывёл павышаецца тэмпература, з'яўляецца вяласць, паражанне саставы.

Для прафілактыкі з'яўлення кляшчоў на вашым прысядзібным ці дачным участку трэба свечасова прыбіраць траву і сухастой, падрзаць кусты, прыбіраць бытавое смецце. Пры неабходнасці запрашаць арганізацыі, якія маюць дазвол на апрацоўку і апыркванне тэрыторыі.

Важна перыядычна аглядаць жывёл і вызваліць іх ад кляшчоў. Таксама можна выкарыстоўваць разнастайныя сродкі аховы: рэпеленты, вушныя біркы, электрамагнітныя бірулькі. Для сабак ёсць і вакцына, якая абараняе ад цяжкіх выпадкаў хваробы і заўчаснай смерці. Для жывёл прышчэпкі робяць толькі на платнай аснове.

Дарчы, вакцынуюцца і людзі. Праўда, рабіць прышчэпкі мэтазгодна тым катэгорыям людзей, работа якіх звязана са знаходжаннем на адпаведных тэрыторыях: гэта работнікі лесной гаспадаркі, геолагі, якія выязджаюць у тайгу, будатрадыўцы. Чалавеку прышчэпка робіцца раз на сем гадоў — яна абараняе ад клешчавога энцэфаліту. Вакцыны для прафілактыкі лям-барэліёзу няма.

Клешчавы энцэфаліт у нас працякае па захаднім варыянт, ён больш мяккі. Але ў апошнія гады ўсё больш цяжкіх форм, характэрных для ўсходняга. Мы гэта звязваем з тым, што птушкі з усходу заносаць кляшчоў, якія выклікаюць больш цяжкія формы клешчавога энцэфаліту, — удакладняе Віктар Шчэрба.

Першы сімптом лям-барэліёзу — мігрыруючая эрытэма. Гэта чырвоная пляма на скуры, якай часткова разрастаецца. Таксама характэрны пад'ём тэмпературы, галаўныя і болі ў суставах. Пры клешчавым энцэфаліце карціна іншая: спачатку хворы адчувае агульнае недамаганне, як пры вострым рэспіраторным захворванні. Потым наступае зацішка — на 3—10 дзён. А далей надходзіць так званая другая хваля — заўсёды з менингітам.

Клешчавы энцэфаліт у нас працякае па захаднім варыянт, ён больш мяккі. Але ў апошнія гады ўсё больш цяжкіх форм, характэрных для ўсходняга. Мы гэта звязваем з тым, што птушкі з усходу заносаць кляшчоў, якія выклікаюць больш цяжкія формы клешчавога энцэфаліту, — удакладняе Віктар Шчэрба.

ходзіцца на чалавеку, тым менш шанцаў, што будзе занесена інфекцыя. Тлумачыць загадчык аддзела нейранэфэктыўнай Гарадской клінічнай інфекцыйнай бальніцы Віктар ШЧЭРБА.

Баяцца даставаць не трэба: калі выдаліце не цалкам, а застанецца ножка, гэта ўжо «стрэмка», якая не тоцьць такой небяспекі інфіцывання, як сам клешч.

Пасля укусу ў якасці прафілактыкі заражэння прызначаюцца аднаразовы прыём антыбіётыка — даксіцыкліну.

Гэта безрэцэптурны прэпарат. І калі вы падоруў знаходзіцеся на лешчы, няхай ён заўсёды будзе ў вашай аптэцы. Даросламу дастаткова прыняць дзве таблеткі, дзіцяці — адну. Восі ўся прафілактыка, — тлумачыць Віктар Шчэрба.

Антыбіётык важна прыняць на працягу першых 72 гадзін пасля укусу.

Скажыце, доктар...

АЦЭТОН У КРЫВІ ДЗІЦЯЦІ: ПАДСТАВА ХВАЛЯВАЦА ЦІ ЧАКАЦЬ?

З такой праблемай да нас звярнулася чытачка. Яе маленькая пямяніца з гэтым станам нават перыядычна трапляе ў бальніцу. Ці хвароба гэта і якія наступствы могуць чакаць дзіцяці ў будучыні? Ці можна распазнаваць загадка такі стан і спраўляцца з ім самастойна? Пра гэта і іншае мы распыталі ўрача-рэабілітолага, загадчыка аддзялення медыцынскай рэабілітацыі 3-й гарадской дзіцячай клінічнай паліклінікі Любоў ЛОНСКОУ.

— Любоў Андрэеўна, ацэтон у арганізме дзіцяці — гэта хвароба?

— Ацэтанемічны синдром, або кета-тычная гіпаглікемія ў дзіцяці — гэта хвароба, а расстройстве абмену рэчываў. Пры ім узровень глюкозы ў крыві зніжаецца, узровень кетонавых целаў (да іх адносіцца ацэтон) у крыві, мачы, павётры, якое выдыхаецца, павышаецца. Ацэтанемічны синдром можа пачынацца з 1,5—5 гадоў і праходзіць да 8—9 гадоў самастойна.

— Якія прычыны гэтага стану? Ці важная тут спадчынасць?

— Мы атрымліваем энергію галоўным чынам з глюкозы, якая назапашваецца ў арганізме, перш за ўсё, у печані ў выглядзе адмысловага рэчыва — глікагену. І калі ў дарослых запасы глікагену велізарныя, то ў дзіцяці яны невялікія. Пры незбалансаванай дыеце з вельмі нізкім утрыманнем вугляводаў, працяглай пералынкамі паміж прыёмамі ежы, пры фізічнай нагрузцы, эмацыянальным стрэсе, вострых рэспіраторных і кішечных інфекцыйна-віруснай і бактэрыяльнай прыроды, гэта значыць, пры любым стане, які патрабуе ад арганізма дзіцяці выўлення энергызатара, можа ўзнікнуць сітуацыя, калі запасы глікагену скончацца, а энергія па-ранейшаму вельмі патрэбна. І тады арганізм пачынае атрымліваць яе з запасаў тлушчу.

І ў выніку шэрагу біяхімічных пераўтварэнняў з тлушчу атрымліваецца рэчыва пад назвай «ацэтон». Калі ў норме ён у крыві вызначаецца ў нязначнай колькасці, то пры ацэтанемічным синдроме колькасць яго павялічваецца ў дзясяткі разоў, асабліва калі пры гэтым маецца дэфіцыт вадкасці. Адбываецца інтаксікацыя арганізма.

Узнікненне ацэтанемічнага стану ў дзіцяці вызначаецца індывідуальнымі асаблівасцямі абмену рэчываў: запасамі глікагену, інтэнсіўнасцю распаду тлушчу, здольнасцю нырак выводзіць ацэтон.

— Як лечыць ацэтанемію?

— Калі ў дзіцяці ўпершыню з'явіліся сімптомы, неабходна выклікаць доктара. У першую чаргу варта выключыць цукровы дыябет — здаць аналіз крыві на даследаванне узроўню глюкозы. У норме наша ён складае 3,3—5,5 ммоль/л, больш высокія лічбы сведчаць аб эндкрынных захворваннях. На карысць цукровага дыябету будзе з'яўленне пэўных клінічных сімптомаў — рэзкага пахудзення, смагі, частага мочаспускання.

Калі ў дзіцяці ўжо быў ацэтанемічны синдром, то бацькі набылі неабходны вопыт і могуць справіцца ў такой сітуацыі самастойна і стабілізаваць стан. Лічэньне праводзіцца па двух асноўных напрамках: паскарэнне вываду ацэтону і забеспячэнне арганізма неабходнай колькасцю глюкозы.

Каб папоўніць дэфіцытны запас глюкозы, які страціла дзіця, яму трэба даваць салодкі чай, лепш з мёдам, кампоты, раствор глюкозы. Можна даць кока-колу — у гэтым напоі шмат цукру, і дзіця вып'е яго з вялікім задавальненнем. Карысны адвар разынкі (100 г разынкі на адзін літр вады). Каб не было паўторных ваніт, паць дзіця трэба кожныя пяць хвілін, даючы па чайнай ложцы вадкасці. Асабліва важна паць малое ўначы. Паралельна з салодкім можна даваць солевы раствор (рэгідрон, шочлачную мінеральную ваду), які засцеража ад абязводжвання.

Для выяўлення ацэтону выконваецца ачышчальная клізма, прызначаюцца энтарсарбенты («Смекта», «Паліфемпам», «Энтарсгель», «Фільтрум» і іншыя).

Калі стан не паляпшаецца, ваніты не спыняюцца, з'яўляюцца прыкметы абязводжвання — трэба выклікаць «хуткую», бо ў гэтым выпадку патрэбна ініцыяльнае з'яўленне.

— Ці вядзе такі стан да цукровага дыябету, захворвання нырака, печані, іншых органаў у будучыні? Якім павінна быць спосаб жыцця такога дзіцяці?

— Як толькі ацэтанемічны крызіс мінуў, пра яго трэба проста забыць. Не муцьць дзіця дыетамі, не забараняць салодкае. Неабходна сачыць за рэгулярнасцю харчавання. Яно павінна быць частым і не цяжкім для стрававальнай сістэмы. Прымуцьць дадаць пра сілу нельга. Не варта забываць пра псіхалагічны камфорт, фізічную актыўнасць.

У 100% выпадкаў дзеці перарастаюць гэты стан.

Многа не мала

ЯК СЕЛЬСКАЯ БІБЛІЯТЭКА СТАЛА СЯМЕЙНАЙ,

або Літаратурныя вечарыны вядомай клічэйскай сям'і КУНДЗІКАВЫХ

Прыгажосць выратуе свет. Для Рыты і Сяргея Кундзікавых, бацькоў-выхавальцаў, гэтыя словы — не пусты гук, а інструкцыя да дзеяння. Першае, што кідаецца ў вочы, калі заходзіш у дом гэтай вялікай сям'і, — менавіта кнігі. Шырокія палічкі ад падлогі да столі, застаўленыя творамі на лубы густ: і класіка, і фантастыка, і казкі, і навукова-папулярная літаратура. Яны тут не для таго, каб на кагосьці зрабіць уражанне. Дастаткова паглядзець на гэтыя перабраныя мноства дзіцячых рук вокладкі, шмат якія кнігі зачытаныя, лічы, да дзірач. Выхаванцы дзіцячага дома Кундзікавых дакладна не пераблытаюць Пушкіна з Мележам, бо Рыта Уладзіміраўна практыкуе тэатральныя прадстаўленні, традыцыйныя літаратурныя і «касмійныя» вечарыны.

ТВОРЧЫЯ ЭКСПЕРЫМЕНТЫ

— Нам бы бібліятэку папоўніць, — уздыхае маці-выхавальніца. — Дзеці вельмі даспадобы энцыклапедыі, даведнікі, класічная літаратура. Ёсць у мяне такая звычка — пасадзіць усю на чытанне і чытаць. Нават тым, каму гэта не падабаецца, будзе карысна. Усё роўна нешта атрымаецца ў галаве. Таму не перастаю купляць кнігі або прымачы іх у падарунак. Некаторыя выданні захоўваюцца яшчэ з майго дзяцінства. Усё ў рабоце, кнігі ў нас не для прыгажосці.

Дарчы, прасторная зала, дзе мы ўтульна сядзім і гутарым, калісьці і была сельская бібліятэка. Яе перавезлі, як толькі сям'я Кундзікавых вырашыла заняцца выхаваннем чужых дзяцей. Перазджаць на новае месца жыхарства яны не захацелі, таму вырашана было папярэдзіць тыя плошчы, якія ўжо ёсць. І будынак сельскай бібліятэкі вельмі добра ўпісаўся ў агульны антураж. Сёння гэта не проста зала для чытанья, тут адбываюцца ўсе творчыя эксперыменты, на якія толькі здольныя ініцыятывы бацькі-выхавальцы і іх дзеці.

Яны, дарчы, стваральнікі сямейнага тэатра. Разам з дзецьмі ствараюць аўтарскія спектаклі, шуючы касцюмы і рэалізуючы самыя смелыя ідэі.

— Аднойчы пілі чай, і гаворка зайшла пра дамавіоў, стала цікава, якія яшчэ міфічныя істоты папулярныя ў беларусаў, — дзеліцца Рыта Уладзіміраўна. — Сталі працаваць вакол гэтай тэмы, знайшлі ў кнігах матэрыял і вырашылі зрабіць гэтую «міфічную» вечарыну. Кожны абраў сабе

героя, прыдумаў і зрабіў для яго касцюм. Разам упрыгожылі месца дзеяння і арганізавалі свята міфічных істот. Прычым дзеці самі прыдумалі для сябе правілы паводзін і ўзаемадзеяння з іншымі героямі.

Гэты стыхійны перформанс адбыўся якраз мінімалым летам, калі сум навывала каварная пандэмія. Трэба бы было некаму стрэс здымаць! Тэатральна-заважныя вечарыны — вельмі добры спосаб разнаўжывацца, а заадно «падсілкавацца» станючымі эмоцыямі. Потым яшчэ доўга смакуеш падрабязнасці, паглыбляешся ў тэму. Прачыталі пра старадаўніх людзей і сталі думаць, а як бы яны паводзілі сябе ў

сучасных умовах. Дасталі з антрэсольна старыя футры — і давай развіваць ход падзей. Насмяяліся, нафатаграфаваліся, потым усё гэта размясцілі ў сацсетках. Можна камусьці таксама настрой паднялі. Без тэатра не абходзіцца ніводны Новы год. І ўсходні календар тут з разлік на заўсёды бяроцца. Запомнілася, як на год Пеўна

«замуцілі» сцэні з жыцця індзейцаў.

Атрымалася ярка і вясела.

— Летам любім дзею «выносіць» на вуліцу, там больш прасторы для творчасці, — удакладняе суразмоўнікі. — Цяпер, напрыклад, усё жывём прадчуваннем «касмійнай» вечарыны, якая адбываецца ў канцы вучэбнага года. Удзельнічаюць у пастаноўцы ўсё — і бацькі, і хросныя, і нават дарослыя дзеці, якія спецыяльна дзеля гэтага прыязджаюць.

ЧУЖЫХ ДЗЯЦЕЙ НЕ БЫВАЕ

Рыта Кундзікава імкнецца развіваць сваіх выхаванцаў. Калі ў сям'і паявіліся зьдольныя да малявання хлопчыкі, яна вазіла іх вывучыцца да мастака ў Бабруйск. Хлопцы малявалі карціны, займаліся габеленамі і керамікай.

— Калі бачу, што малое да чагосьці цягнуцца, нічога не шкадаю, — прызначае яна.

На выхаванні ў яе з мужам розныя дзеці, да кожнага трэба знайсці падыход, разабрацца, калі нешта не так, дапамагчы. Ёсць і дзеці з асаблівасцямі, як трынаццацігадовы Аляксандр. Тут патрэбны індывідуальны падыход.

— Калі ў практыкаванні, якія ён выконваў, згадаліся культурныя месцы, хадзілі глядзець мясцовы храм, — кажа маці-выхавальніца.

Святлана ШУТАВА, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь:

— Калі я убачыла, колькі ў гэтай сям'і кніг, была па-добрану ўсхвалявана. Для мяне гэта паказчык. І сямейная традыцыя чытаць па вечарах — гэта нешта выключнае. Сёння такім момантам асабліва цэнні. Калі размаўляеш з начытаным чалавекам, атрымліваеш сапраўднае задавальненне. Прыгожы твар — гэта добра, але трэба, каб нешта было і ў галаве. Не важна, папярэду ты кнігу чытаеш аб электронную, галоўнае, што ёсць цікавасць да чытання. Цяпер я дакладна ведаю, з якімі падарункамі буду прыязджаць у гэтую сям'ю.

Шмат прыходзіцца тлумачыць, што азначае канкрэтнае слова. Вось, напрыклад, у Пушкіна ў «Дуброўскім» неразумнае ў яго выклікала слова «дваровыя». Саша думаў, што гэта дворнікі ў пана. Прышлося тлумачыць, што гэта прыгонныя сяляне, якія працавалі ў якасці хатніх слуг. Нядаўна кантрольна на шацёрку напісаў, і я задаволенна. Гэта наша агульнае дасягненне. Я не люблю, калі такіх дзяцей накіроўваюць у спецыялізаваныя ўстановы. Гэта можна рабіць толькі ў зусім безвыходнай сітуацыі. Чым больш актыўна ідзе сацыялізацыя асаблівага дзіцяці ў нармальнай сям'і, тым большы шанец, што яно не згубіцца ў жыцці. Адзін наш былы выхаванец, які ў дарослым стане да дзесяці лічбы на пальцах, працуе на будоўлі брыгадзірам і разбіраецца ў чарцяжах. Ажаноўва, выховае дваіх дзяцей, набыў лешчца, па-

будаваў дом. Вось табе і асаблівае дзіцяці... Я яго, вядома, даўжэй трымала каля сябе, каб ён больш «падсілкаваўся», — смяльным чыплом і яму было не так страшна ў дарослым жыцці.

Для Рыты Кундзікавай няма такога паняцця, як чужыя дзеці. Сёння на выхаванні ў сям'і 11 дзяцей. І ў кожнага — свой талент. Шурык, напрыклад, марыць быць педагогам, але любіць кукарыць, такія смачныя тарты робіць — пальчыкі абліжаш. Асабіста дэгуставала, смаката рэдкая — чыстая праўда. Ёсць дзіцячына з ДЦП, якая наведвае школу мастацтваў і вучыцца маляваць. Магчыма, мастаком яна не стане, але рукі дакладна распрацуе. Каб зразумець, чым захапляюцца дзеці ў Кундзікавых, дастаткова азірнуцца па баках. На сценах іх творы, на дрэвах каля дома — шпакуюні, на

будоваў дом. Вось табе і асаблівае дзіцяці... Я яго, вядома, даўжэй трымала каля сябе, каб ён больш «падсілкаваўся», — смяльным чыплом і яму было не так страшна ў дарослым жыцці.

КНИГА ЖЫЦЦЯ

Летась дзіцячаму дому Кундзікавых спойнілася роўна 30 гадоў. Каб загадаць, як усё пачыналася, трэба пагартаць «кнігу жыцця»: ёсць тут такі непад'ёмны філіянт з фота. Гаспадыня ўсімжаецца, кажа, што прыйшоў час ужо другі том рабіць — шмат новага матэрыялу назапасілася.

— Да таго, як стаць маці-выхавальніцай, працавала загадчыцай дзіцячага садка. Як толькі звольнілася, узяла першыя дзятка. Вось наша першае агульнае фота, — дэманструе Рыта Уладзіміраўна гістарычны здымак.

З фота глядзець шчаслівія дзіцяці тварыкі. Сёння ўсе малыя — ужо цалкам самастойныя людзі, маюць свае сем'і, дарослыя дачок і сыноў. Але па-ранейшаму «на сувязі» з мамай Рытай.

— Ала стала цырульнікам, цяпер у яе двое сваіх дзяцей, — з пашчотай у голасе кажа жанчына. — Вось гэтая дзіцячына цяпер працуе ў Бабруйску кухарам, а гэтая ў Крульгін — у ветлячэбніцы. Нехта стаў кванцістам, нехта — педагогам, ніхто не згубіўся ў жыцці. І дзяцей мне гэта вельмі важна. Я заўсёды пераконвала дзяцей у тым, што трэба ганарыцца сваім родам, адна сухая галінка — яшчэ не падстава ганьбіць продкаў. Калі род дажыў да гэтага часу, значыць, ён быў добры. І трэба рабыць усё, каб ім энюў можна было ганарыцца.

Лёс мамы Рыты цудоўным чынам пераплатаецца з лёсам пакрыўджаных жывіц дзяцей. Некалькі падпечных Кундзікавых, калі выраслі, узялі сабе

гэтае прозвішча. Адна з выхаванак наогул стала жонкай роднага сына. Яшчэ адна падбалася шлюбам з пляменнікам. І сем'і — моцныя. Сын, напрыклад, працягнуў традыцыю бацькоў і стварыў з жонкай свой асобны дзіцячы дом сямейнага тыпу.

Тое, што для сваіх падпечных Рыта і Сяргей Кундзікавы сталі вядомыя бліжэй, чым іх родныя, нядаўна. Хоць, які яны прызнаюцца, ніколі не імкнуліся да гэтага. Наадварот — раілі дзіцяці не асуджаць родных бацькоў за тое, што яны апусціліся. Толькі на справе ў гэтым вельмі цяжка пераконацца.

— Адна маці вельмі пітушная, але калі вяртаецца з ППП, заўсёды прыходзіць, — кажа Рыта Уладзіміраўна. — Я ёй раю: вазьмісся за розум і займісся дзецьмі. «А што я ім дам?» — птытаецца жанчына. Некаторыя бацькі наогул прыходзяць нецвярозьва, але я і тады і перад дзецьмі апраўдувана, шукаю шосьці светлае ў негатыве. Тлумачу: галоўнае, што іх не выкінулі на сметнік, што іх на радзілі, а чаму ўсё пайшло не так, невядома, ад гэтага, на жаль, ніхто не стражававаны.

І ўсё ж зразумець людзей, якія не цывяцца сваімі дзецьмі, складана. Як і тых, хто з'яўляецца адзін раз у жыцці, выказвае нейкія прэтэнзіі і знікае назаўжды. Быў выпадак, калі патэлефанавала незнаёмай жанчына і сказала: Рыта Уладзіміраўна, я прывязу вам сваё дзіця, вы з яго чалавека вырасіце. Вы гэта зможаце, я ведаю.

— Незнаёмка тэрававала мяне цэлы тыдзень, пакуль не высветлілася, што яна з Оршы, — кажа суразмоўніца. — Я з ёй размаўляла гадзінамі. Перажывала, каб яна з сабой і са сваім дзіцем не зрабіла чагосьці дрэннага. Розныя ж людзі бываюць. Калі яна крыку паспаканяла, парала звярнуцца ў органы апекі па месцы жыхарства. Я цяпер бяру да сябе дзяцей выключна з Клічэйскага раёна. Прычым рэгулярна. Нядаўна тэлефанавала ў «апеку» і прыцягла а дзевяці гадовы, — кажа Рыта Уладзіміраўна.

— З ім прывітаюцца. Калі пяць, гэтага мала. Калі больш, іх прасцей арганізаваць. Я працую выключна з вялікай колькасцю дзяцей. Гэта, напэўна, трэба ўмець і любіць. Я ўмею.

Нэлі ЗІГУЛЯ, фота аўтара